

Полтавська державна аграрна академія

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ І
УПРАВЛІНСЬКИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ, ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ,
ПРОВАЙДИНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В АГРАРНІЙ
І СУМІЖНИХ СФЕРАХ

Колективна монографія

За редакцією Ю. Самойлик, д.е.н., професора

Полтава – 2021

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

Рецензенти:

Ю.І. Данько, доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Сумського національного аграрного університету

О.О. Томілін, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Полтавської державної аграрної академії

Д.В. Шиян, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та організації бізнесу Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Полтавської державної аграрної академії (протокол № 22 від 18.05.2021 р.)

Н 34 Наукове забезпечення соціально-економічних і управлінських засад розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах: колективна монографія; за редакцією Ю.В. Самойлик. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2021. 243 с.

ISBN 978-617-7464-74-6

У колективній монографії викладено результати досліджень науковців та практиків на основі міжсекторального підходу щодо соціально-економічних і управлінських аспектів розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах. Висвітлено питання розвитку соціально-економічних систем та міжнародних економічних відносин під впливом глобалізації та глокалізації та пандемії COVID-19. Розглянуто підходи щодо управління, стратегії, правового регулювання та потенціалу соціально-економічного розвитку аграрної сфери, а також напрями формування конкурентних переваг суб'єктів господарювання в умовах глобалізації, конкурентні позиції підприємства та фактори впливу на них, напрями забезпечення продовольчої безпеки на основі провайдингу екоінновацій. Приділено увагу особливостям використання енергоефективних технологій в аграрній та суміжних сферах і забезпечення енергонезалежності сільських територій, а також перспективи розвитку освітнього простору в системі соціально-економічних відносин під впливом глобалізації

Колективна монографія є частиною науково-дослідних тем Полтавської державної аграрної академії:

«Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади ринкового розвитку, прогнозування, макроекономічного планування і державного регулювання в системі управління в економічній, підприємницькій і соціально-економічній діяльності на рівні галузі сільського господарства та сільських територій» (0117U003096).

«Розробити теоретико-методологічні, науково-методологічні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку сільськогосподарських і переробних підприємств АПК» (0117U003097).

«Формування стратегії еко-інноваційного розвитку виробництва органічної продукції як складової економічної та продовольчої безпеки України» (0119U103942).

«Концепція розвитку енергоефективних і енергонезалежних сільських територій задля зміцнення конкурентоспроможності національної економіки» Полтавської державної аграрної академії» (номер державної реєстрації 0119U100028).

Розраховано на науковців, викладачів, керівників і спеціалістів органів державного управління, фахівців агроформувань, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться питаннями наукового забезпечення соціально-економічних і управлінських засад розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах.

УДК 338.439.5: 339.9 : 005.44

Автори вміщених матеріалів висловлюють власну думку, яка не завжди збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів відповідальність несуть автори.

ISBN 978-617-7464-74-6

© Колектив авторів, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1 РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	10
1.1. Тенденції соціально-економічних процесів в умовах глобалізації та глокалізації <i>Чип Л.О., Кононенко Ж.А,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	10
1.2. Глобальна діджиталізація: переваги, загрози та роль людини в епоху штучного інтелекту <i>Шкурупій О.В., Дейнека Т.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i> <i>Туль С.І.,</i> <i>ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»..</i>	23
1.3. Шляхи виходу із кризи в умовах глобальних карантинних обмежень у вітчизняній туристичній сфері <i>Громоздова Л. В., Ілляшенко І. О.,</i> <i>Богославець О. Г., Бойко Н. О., Малярєвський В. М.,</i> <i>Київський національний економічний університет імені Вадима</i> <i>Гетьмана.....</i>	34
1.4. Проблеми та перспективи розвитку агротуризму в Україні <i>Демиденко Л. М.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	54
РОЗДІЛ 2 УПРАВЛІННЯ, СТРАТЕГІЯ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ.....	66
2.1. Зростання ролі держави у формуванні продовольчої безпеки <i>Лозинська Т. М.,</i> <i>Олексієнко О. В.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	66
2.2. Розвиток стратегічного потенціалу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах <i>Шило Р.А.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія.....</i>	79

2.3. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан та тенденції розвитку <i>Баган Н. В., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	89
2.4. Організаційно-економічні особливості формування обслуговуючих кооперативів в агропромисловому комплексі <i>Махмудов Х.З., Михайлова О.С. Чухліб В. Є., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	100
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	111
3.1. Конкурентні позиції підприємства та фактори впливу на них <i>Кононенко Ж.А., Миколенко І.Г., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	111
3.2. Бенчмаркінг як основа конкурентних переваг аграрних підприємств <i>Волкова Н.В., Загребельна І.Л., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	122
3.3. Засоби автоматизації в біржовій діяльності <i>Кустов В.П., Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва.....</i>	132
РОЗДІЛ 4 НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ОСНОВІ ПРОВАЙДИНГУ ЕКОІННОВАЦІЙ В АГРАРНІЙ І СУМІЖНІЙ СФЕРАХ.....	142
4.1. Створення і впровадження нових сортів промислових конопель як складова провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних сферах <i>Лайко І. М., Кириченко Г. І., Ткаченко С. М., Міщенко С. В., Лайко Г. М., Срібний М. В., Інститут луб'яних культур НААН.....</i>	142
4.2. Фінансові важелі прийняття управлінських рішень щодо впровадження екоінновацій у сфері насінництва <i>Самойлик Ю.В., Вернигора М.В., Полтавська державна аграрна академія.....</i>	152
4.3. Перспективні практики сталої інтенсифікації в сільському господарстві <i>Страпчук С. І., Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.....</i>	165

4.4. Особливості формування інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери <i>Процюк Н.Ю., Яснолоб І.О., Черненко К.В., Козаченко Ю.А., Бойко О.С.</i> <i>Полтавський державний аграрний університет</i>	176
--	-----

РОЗДІЛ 5

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРАРНІЙ ТА СУМІЖНИХ СФЕРАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	188
---	-----

5.1. Особливості використання енергоефективних технологій в Україні та в аграрному секторі <i>Крутько М.А.,</i> <i>Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка</i>	188
---	-----

5.2. Перспективи використання сонячної енергії у сучасних умовах <i>Калюжна Ю.П., Яснолоб І.О., Березницький Є.В.</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	198
---	-----

РОЗДІЛ 6

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	207
---	-----

6.1. Інструменти вдосконалення професійних компетенцій у вищій економічній освіті: практичний аспект <i>Резнік А.В.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	207
--	-----

6.2. Економіко-математичне методи прогнозування чисельності учнів у закладах середньої освіти <i>Каневська І. М.,</i> <i>Харківський національний аграрний університет імені В. В. Докучаєва</i>	217
--	-----

6.3. Організаційно-економічний механізм розвитку персоналу підприємства <i>Писаренко С.В., Чип Л.О., Татару Н.К.,</i> <i>Полтавська державна аграрна академія</i>	228
---	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	239
----------------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Сучасний розвиток економіки характеризується перманентними змінами, динамізмом та необхідністю пристосування та адаптації до глобалізаційних викликів. У теперішній час світ має протистояти світовій перешкоді – пандемії корона вірусу. Обмеження соціально-економічної активності у всіх країнах світу зумовлює необхідністю пошуку нових методів та механізмів розвитку, управління, правового регулювання, соціального забезпечення. Особливої уваги заслуговує аграрний сектор економіки, саме ця сфера забезпечила певну стабільність для більшості країн світу, оскільки виробництво продуктів харчування достатньої кількості і якості є першочерговим завданням для урядів усіх держав. Разом з тим, аграрна сфера є найбільш уразливою від впливу екзогенних і ендегенних чинників, оскільки на ефективність господарювання у даній галузі впливає низка чинників, на які виробники не можуть вплинути, зокрема погодні-кліматичні умови, політика державної підтримки, експортні та імпорتنі квоти. Агровиробники мають постійно пристосовуватись до цих змін і шукати ефективні механізми управління господарськими ризиками.

Важиву роль у розвитку аграрного сектору економіки, суміжних з ним сфер, а також економіки в цілому відіграє органічний вектор виробництва сільськогосподарської продукції. Цей напрямок потребує формування ефективної стратегії еко-інноваційного розвитку виробництва органічної продукції, що забезпечить зміцнення продовольчої безпеки держави. Значимість даного напрямку науково-прикладних досліджень посилюється нормативно-прикладною базою, зокрема, Законами України: «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2013 р. №425-VII, «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 р. № 2496-VIII, «Основні засади (стратегія) державної

екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII, «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР, «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18.05.2017 р. № 2042-VIII, Постановами Кабінетів Міністрів України: «Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження» від 31.08.2016 р. № 587, «Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки» від 28.12.2016 р. № 1056; «Концепцією розвитку сільських територій» від 23.09.2015 р. № 995-р.

Вагомість досліджень за вектором еко-інноваційного розвитку органічного виробництва підкреслено в Державній цільовій програмі розвитку аграрного сектора економіки на період до 2022 року затвердженої Кабінетом Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р, в частині: стимулювання сільськогосподарських виробників до вирощування органічної сільськогосподарської продукції; сприяння створенню нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та модернізації існуючих, зокрема у сфері виробництва органічної продукції; розширення площі виробництва органічної продукції та сировини, збільшення площі спеціальних сировинних зон.

Не менш важливими є питання енергозбереження та енергоефективності, оскільки від вирішення цих проблем залежить стабільність та конкурентоспроможність та здатність до подальшого розвитку соціально-економічних систем. За таких умов необхідним є вивчення організаційно-економічних механізмів розвитку альтернативної енергетики та, зокрема, її ролі у підвищенні енергоефективності та енергонезалежності сільських територій з метою досягнення високого рівня конкурентоспроможності економіки в умовах глобалізації.

В умовах глобалізаційних змін важливого значення набуває удосконалення системи освіти для забезпечення потреб реального сектору економіки у високопрофесійних фахівцях. Глобалізаційні виклики дозволяють впроваджувати кращі практики провідних закладів освіти, разом з тим, формується глобальне конкурентне середовище, що впливає на популярність національної освіти. Тому необхідно чітко окреслити перспективи розвитку освітнього простору в системі соціально-економічних відносин під впливом глобалізації.

Колективна монографія містить й узагальнює результати науково-прикладних досліджень авторів з різних наукових установ і навчальних закладів. Однією з особливостей цієї наукової праці є між секторальний підхід та різноманіття поглядів, об'єднаних спільною метою – підвищення ефективності розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізаційних викликів. Автори матеріалів колективної монографії висловлюють власну думку, яка не завжди збігається з науковою позицією редакції. За зміст матеріалів відповідальність несуть автори.

Колективна монографія містить шість розділів. У першому розділі висвітлено питання розвитку соціально-економічних систем та міжнародних економічних відносин під впливом глобалізації та глокалізації та пандемії covid-19; у другому розділі розглянуто проблематику управління, стратегії, правового регулювання та потенціалу соціально-економічного розвитку аграрної сфери; у третьому розділі окреслено напрями формування конкурентних переваг суб'єктів господарювання в умовах глобалізації; четвертий розділ охарактеризовано напрями забезпечення продовольчої безпеки на основі провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжній сферах; п'ятий розділ присвячений особливостям використання енергоефективних технологій в аграрній та суміжних сферах і забезпечення енергонезалежності сільських територій; у шостому розділі наведено перспективи розвитку освітнього простору в системі соціально-економічних відносин під впливом глобалізації.

На наше переконання, спільні зусилля учених різних наукових поглядів на основі між секторального підходу допоможуть у вирішення важливої наукової проблеми наукового забезпечення соціально-економічних і управлінських засад розвитку, правового регулювання, провайдингу екоінновацій та енергоефективних технологій в умовах глобалізації в аграрній і суміжних сферах. Апробація сформованих теорій і практичних рекомендацій буде спрямована на реалізацію стратегії сталого розвитку «Україна – 2030».

Наведені у колективній монографії напрацювання теоретичного, методичного й аналітичного характеру будуть корисними для науковців, викладачів, керівників і спеціалістів органів державного управління, фахівців різних галузей, аспірантів, здобувачів вищої освіти і всіх, хто цікавиться актуальними міжнародними, соціально-економічними, екологічними, енергетичними та освітніми питаннями.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Конкурентні позиції підприємства та фактори впливу на них

*Кононенко Ж.А., Миколенко І.Г.,
Полтавська державна аграрна академія*

Прискорення дії процесів глобалізації в економічному середовищі підсилює необхідність здійснення підприємницької діяльності з урахуванням взаємодії факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Поряд з цим глобалізаційні впливи обумовлюють підвищений інтерес до загостреної конкуренції та нестабільних взаємовідносин між учасниками середовища. Що в свою чергу створює нестабільні процеси в економічному середовищі. Тож, стійкість економіки та гарантованість ділових відносин набувають відтінку нестабільності чи невпевненості. Хоча економічна стійкість як підприємства, так і економіки країни, як результат, націлена на забезпечення розвитку, стабільності та впевненості. Тому визначення факторів, що впливають на стійкість та пояснюють її можливість у ділових відносинах та здійснення конкурентної діяльності стають актуальними питаннями економічних досліджень, як теоретичної основи, так і практичних значень підприємницького сектору.

Діяльність підприємства в конкурентних умовах супроводжується постійним впливом факторів, що потребує постійних корективів у прийнятті рішень подальших стратегічних дій. Тому, оперативний аналіз і надання розпоряджень та контроль за отриманими результатами досить трудомістка робота. Останнє підтверджує необхідність тримати під контролем, вчасно виявляти та мати змогу передбачати можливі зміни у зовнішньому конкурентному середовищі [3].

Середовище підприємства називається конкурентним за таких обставин: це учасники взаємовідносин та інші учасники (конкуренти) діють з метою забезпечення, в першу чергу, власних інтересів. Як результат таких взаємодій – формування конкурентних умов в підприємницькому середовищі. Специфіка форми власності, виду діяльності та галузеве відношення формують індивідуальне конкурентне середовище. Саме з таких причин підприємець чи власник мають постійно слідкувати за правильністю оцінки зміни факторів та інтересів конкурентного середовища. Метою, звісно, постають бажання задовольнити власні інтереси, наповнити ринок продуктом власного виробництва, забезпечити стратегічні свої плани та витримати конкурентотиск.

Сукупність факторів впливу діє згідно певних взаємозв'язків, що можна поділити на окремі системи. Загальна взаємодія різних системних впливів формує позицію підприємства до прийняття на свій бік позитивних змін, що можна назвати конкурентоспроможними особливостями (перевагами) [5].

Зазначимо, що наукові дослідження внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства дають можливість визначити його конкурентну орієнтацію – позицію, яку підприємство має у своїй галузі, у своєму сегменті ринку відносно до результатів своєї виробничої діяльності і своїх переваг та недоліків відносно інших підприємств. Зважаючи на перераховані фактори у процесі виробничої діяльності, підприємства мають змогу, окреслити комплексні підходи для рішення ймовірних проблем, зробити методику оцінки ефективності залучення та управління оборотними активами-коштами, зрозуміти їхню вартість, збільшити рівень контролю та захисту оборотних активів-коштів, вдосконалити систему стратегічного керування оборотними коштами, збільшити рівень інформаційного оснащення (забезпечення), створити нову продукцію та залучити систему послуг і напрямків для залучення оборотних коштів.

Зважаючи на всі ці фактори, підприємства отримують стійкий та надійний рівень на економічному ринку [2].

Велике значення для діяльності комерційної підприємницької організації має, звичайно, конкурентне становище, коли одночасно працюють декілька конкуруючих суб'єктів господарювання, які пропонують однакові, або схожі товари чи послуги. Вивчаючи питання конкуренції, розумієш, що ця категорія є системною, одночасно містить елементи сукупності, різноманітності, специфічності та особливості в кожній окремій ситуації. Узагальнюючою характеристикою є те, що основні складові конкуренції мають мету, має конкретні цілі власного і суспільного характеру одночасно, залежить від характеру ринкового середовища [7]. Тобто, маючи досвід попереднього економічного становища, еволюційних перетворень класифікаційні характеристики визначення конкуренції лише поповнювалися і доповнювалися. Назвемо деякі характерні особливості трактування категорії конкуренції (рис. 1).

Рис. 1. Ознаки конкуренції та їх характеристики

Джерело: розроблено автором

Не менший має вплив на діяльність підприємства має також складова внутрішнього середовища підприємства така як [9]:

- виробничо-технічна складова;
- чинні соціальні умови та їх складові;
- економічні складові;
- інформаційна;
- маркетинговий чинник;
- складова ділових відносин та поведінки співробітників.

Різні складові, які входять у так зване зовнішнє середовище підприємства [9]. До них можемо віднести:

- зовнішні економічні чинники;
- зовнішній політичний стан;
- зовнішні правові фактори;
- зовнішні науково-технічні фактори;
- комунікаційний зовнішній характер;
- природні та кліматичні складові та ін.

Зазначимо, що в сучасних умовах ринкового господарювання різні інновації постають передовими факторами отримання конкурентних переваг. Це більш актуально для курортно-рекреаційної форми, що має свій виражений інноваційний характер, обумовлений принципом курортно-рекреаційної послуги, сутністю якої є регулярне відтворення та оновлення життєдіяльних сил споживачів, що можна досягти тільки за рахунок інноваційних підходів до їх впровадження.

На даний час конкурентоспроможність підприємства повинна мати підтвердження такими показниками, як збільшена виробнича ефективність, що має реалізацію завдяки сучасному обладнанню чи-то технологіям, а також кваліфікованим працівникам та здатністю заходити й тривалий час утримувати постійну позицію на ринку, яка має забезпечуватися завдяки ефективному втіленню способів маркетингового управління [10].

Головними умовами стійкості конкурентоспроможності є:

- впровадження наукових методів та підходів до стратегічного менеджменту;
- впровадження розвитку техніки, технології та управління;
- втілення сучасних методів наукових досліджень й розробок таких як програмно-цільове планування та теорія прийняття рішень і т.д.;
- аналіз взаємозв'язків між функціями управління будь-яким виробничим процесом при всіх стадіях життєдіяльного циклу об'єкта;
- створення системи заходів та забезпечення конкурентоспроможності різноманітних об'єктів [3].

Характерними ознаками конкурентоспроможності виступають сектор територіального розташування, часовий фактор та рівень розвиненості конкурентів в даному секторі. Названі ознаки групують в собі характерні особливості конкурентоспроможності та її властивості [1]. До останніх можна віднести відповідність у часі і просторі, оптимальність, об'єктивність та порівнюваність, відповідність до конкретного продукту чи предмету, змінність та динамічність, а також системність (рис.2).

Наповнюваність характеристик конкурентоспроможності доповнюється належністю факторів впливу до зовнішніх та внутрішніх. Орієнтиром такого поділу факторів є ставлення та належність споживачів до конкретного підприємства та його продукту, як результату його діяльності. В свою чергу це має значення при формуванні підприємством видів продукту та їх частки на ринку.

Сучасною складовою економічного середовища є конкурентні особливості. Останні називають перевагами, що втілюють в собі здатність та можливість досягати максимальних результатам і поставленої мети. Тому, є необхідність зупинитися на характеристиці конкурентних переваг підприємства. Звертаючись до наукової літератури, знаходимо різні думки і погляди, присвячені конкурентоспроможності підприємств, і бачимо, що існує не один підхід до тлумачення категорії «конкурентна перевага».

Рис. 2. Характеристики конкурентоспроможності підприємства

Джерело: розроблено автором

Загальною складовою дослідження системи факторів оточуючого середовища є передбачення результатів, що можуть мати як позитивний, так і небажаний характер впливу. Тому завжди постає питання передбачення різнобічних випадків, що матимуть основу для перетворення загрозливих факторів на максимально можливі вигідні для підприємства [1]. Такі переваги можна назвати як конкурентні фактори чи можливості.

Стосовно конкурентних переваг також можна сформуванати стратегічні вимоги (можливі форми реагування) (рис. 3) [2; 4]. Вимоги будуть залежати від визначення середовища.

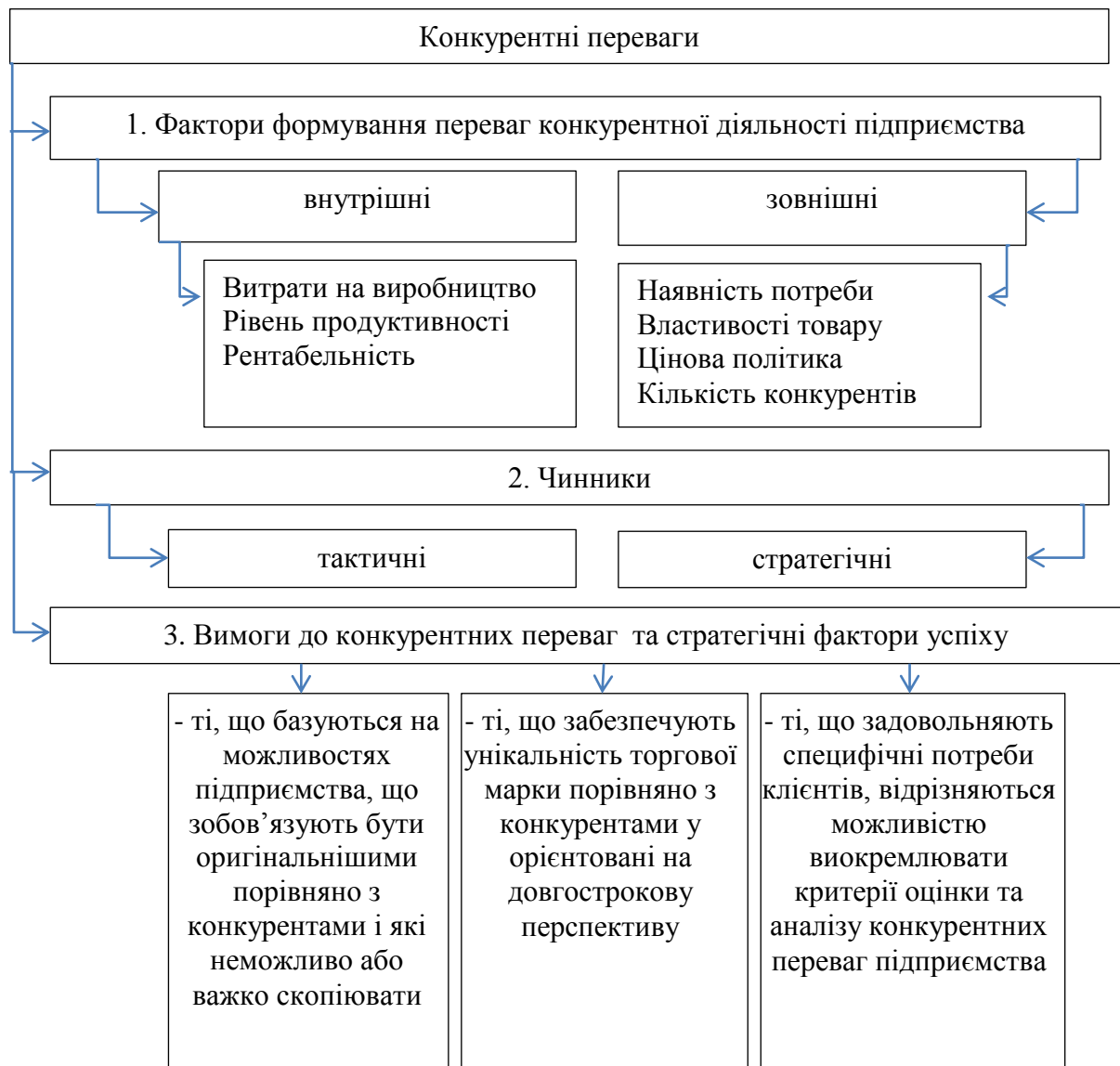

Рис. 3. Характеристики конкурентних переваг ключових факторів діяльності підприємства

Джерело: розроблено автором

Зазначені на малюнку чинники включають в трактування конкурентної переваги і зовнішні і внутрішні характеристики середовища підприємства. Наприклад, тактичний чинник націлений на короткотривалу перспективу діяльності підприємства і називає визначальні компоненти можливих факторів покращення проблемної ситуації. Інший чинник,

стратегічний, націлений на сильніші сторони діяльності підприємства, за яким воно може випередити конкурентів. Зазначені позиції конкурентних переваг надають можливість виокремити напрями раціонального використання ресурсів та надати підприємству можливості обирати доступніші шляхи розвитку економічного потенціалу на різний проміжок часу.

До зовнішніх конкурентних переваг належать властивості товарів, що формують вартісну оцінку продукту для споживача. Така конкурентна перевага підвищує та нарощує поступово значимість підприємства в своїй сфері існування. Маючи прихильність споживчого ринку до свого продукту підприємство виходить на вищий ранг конкурентоздатності і може формувати цінову політику з власним інтересом, а отже і піднімати ціну в межах розумного на свій продукт, тим самими не втрачаючи позицій конкурентності.

Внутрішнім перевагам притаманні витрати виробництва, що орієнтують виробника на формування вартості продукту, в свою чергу що визначає його продуктивність. Володіючи і контролюючи ситуацію у внутрішньому середовищі підприємство може забезпечити утримання на належному конкурентному стійкому рівні свій продукт, не зважаючи на зниження ціни конкурентами на аналогічний товар чи підвищення інших умов, при цьому забезпечувати високі результати і утримувати достатній рівень рентабельності.

Такі особливості названих переваг мають різний вплив на діяльність підприємства, а іноді, навіть, змушують переглядати політику загального ціноутворення на підприємстві. Адже, переваги зовнішнього і внутрішнього формування відрізняються мірою впливу, на кінцевий результат. Вони, переваги, можуть мати різні корені рішення проблемних питань і можуть бути несумісними [6].

Питання щодо визначення міри переваги, розміру та цінності для підприємства безпосередньо і суспільства в цілому має інтерес. Так, як

ефективність чи результативність діяльності підприємства можна визначити за отриманим доходом, прибутком чи чистим прибутком, за динамікою змін величин вартості і прибутку, то виміряти розмір конкурентної переваги як варіант, можна за допомогою отриманого додаткового прибутку, чи визначення місця в дольовому розмірі на ринку, чи зростанням рівня рентабельності і т.д.

Розуміння та вміння виокремлювати складові, місце, ступінь впливу, факторні особливості впливу та інші важелі щодо змісту кожної конкурентної переваги, дає особливі можливості більш раціонально, виважено та оптимально використовувати необхідні ресурси та виявляти здатність і можливість підприємства діяти максимально ефективно в напрямку розвитку свого потенціалу у перспективі. Тому, має важливе місце щодо здійснення аналізу (організаційного, фінансового, економічного, стратегічного тощо) всіх сторін діяльності підприємства, чинників та факторів, що змушують підприємства «триматися у тонусі» і швидко, безболісно, якщо можливо, реагувати на зміни в оточуючому середовищі. Тож, оцінка переваг на кожному з етапів життєвого циклу підприємства, що характеризуються як конкурентні, дає орієнтир на визначення найбільш оптимальної структури його потенціалу.

Якщо звернутися до досвіду провідних країн у питанні конкурентних переваг, то можна стверджувати наступне: майже всі відомі підприємства на початку роботи мало певні незадовільні результати. Отримуючи досвід, вони розвивалися за принципом спроб і невдач. Але з часом, ця ситуація змінювалася на краще. З досвіду таких підприємств, ми можемо сьогодні мислити стратегічно, враховуючи їх напрацювання.

Отже, чинниками, що спонукають до пошуку переваг у власному виробництві можуть бути як внутрішні, так і зовнішні компоненти середовища підприємства, можуть носити характеристики фактичного, тактичного чи стратегічного напрямку, і одночасно об'єднувати їх у систему заходів для утримання на високих позиціях ринку [8].

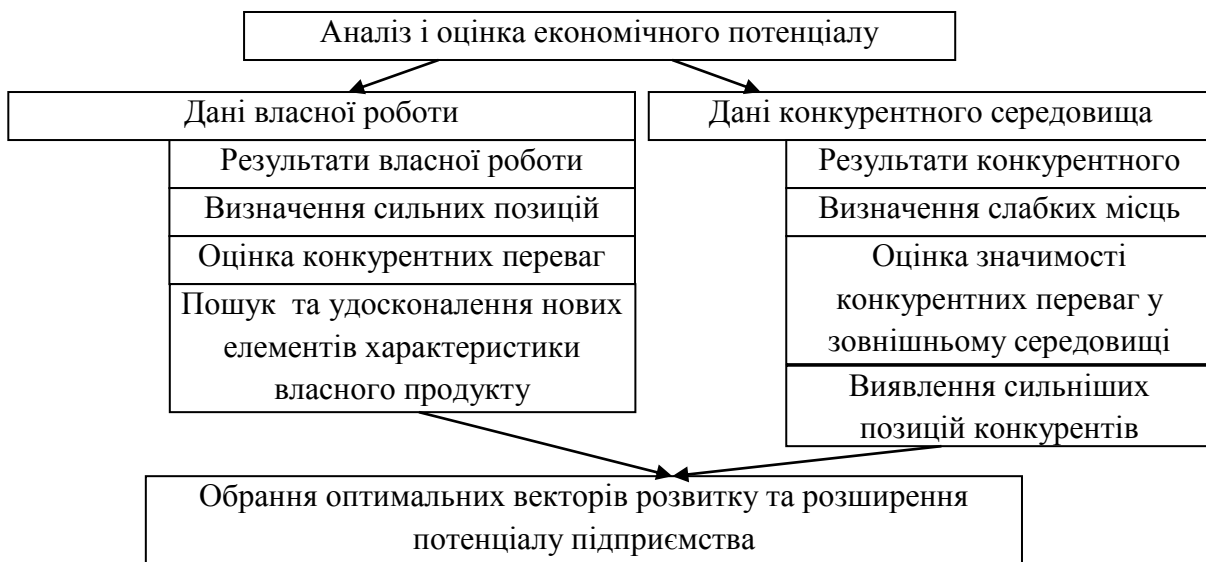

Рис. 4. Складові оцінки та пошуку конкурентних переваг підприємства

Джерело: розроблено автором

Нестабільність, жорсткість, скритість дій з боку конкурентного середовища змушує підприємства до нарощування та переоцінювання своїх інноваційних підходів та потенціалу, що є системними складовими наукових, технічних, виробничих, фінансових, правових, соціальних та інших можливостей забезпечення впровадження, реалізації та утримання нововведень в своїй діяльності.

Список використаних джерел

1. Гербут М.В. Фактори конкурентоспроможності організацій курортно-реакційної сфери та їх класифікація. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/36017/1/25_145-151.pdf (дата звернення 10.03.2021 р.).
2. Горбатько А. О., Гребешкова О. М. Ціннісний профіль освітньої програми як інструмент формування її конкурентних переваг. Стратегія економічного розвитку України. 2017. Випуск 41. С. 175-185.
3. Капітанець Ю.О. Стратегічна адаптація підприємства до

зовнішнього середовища. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository: 2007. С. 257-261. URL: <https://cutt.ly/hbz3ijN> (дата звернення: 11.03.21).

4. Климчук А.О. Сучасна парадигма забезпечення конкурентних переваг підприємства. *Бізнесінформ*. 2014. № 1. С. 221–225 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_42. (дата звернення 10.03.2021 р.).

5. Мальчик М.В. Діагностика конкурентних переваг підприємства: ситуаційний підхід. *Управління розвитку*. ХМЕУ. 2008. № 19. С. 179.

6. Портер М. Е. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів. Пер. з англ. / За наук. ред. І.Ємельянова., І. Гнатковська. Київ : Наш формат, 2019. 624 с.

7. Розвиток теоретичних основ стратегічного управління підприємством. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidruchniki.com/71761/ekonomika/rozvitok_teoretichnih_osnov_strategichnogo_upravlinnya_pidpriyemstvom (дата звернення: 25.02.21).

8. Словник економічних термінів. Дистриб'ютор: 2013. URL: <http://epi.cc.ua/distributor-distribyutor-29011.html> (дата звернення: 25.02.21).

9. Сутність середовища підприємства. Навчальні матеріали онлайн. URL:https://pidruchniki.com/1498072754045/menedzhment/sutnist_seredovisca_pidpriyemstva (дата звернення: 25.02.21)

10. Stadnyk V., Sokoliuk G., Holovchuk J. Institutional component of competitiveness risks and development of socio-economic systems. *Business Risk in Changing Dynamics of Global Village: monograph*. Ternopil. 2019, 514 p. URL: <https://cutt.ly/ebz3oRn>. (дата звернення: 25.02.21).